

honen & Lappalainen 2013; vrt. Haakana & Mäntynen 2002).

Villejä lupiineja

Luin Kolehmaisen teoksen kesällä 2015. Kuten niin monena viime kesänä, julkisuudessa kiisteltiin niin sanottujen vieraslajien oikeudesta juurtua Suomeen. Sitten perussuomalainen kansanedustaja kutsui blogissaan Suomen nykyistä monikulttuurisuutta ”painajaiseksi, josta hän haluaisi herätä”. Seurasi mielenosoituksia monikulttuurisuuden puolesta, seurasi väkivaltaiseksi yltynyt mellakka monikulttuurisuutta vastaan. Näyttää siis siltä, että unelma suomalaisesta ”alkuperäisyydestä” elää edelleen ja aiheuttaa yhteenottoja – vaan eipä enää virallisessa kielenhuollossa. Ojennan Taru Kolehmaiselle kimpun villejä lupiineja kiitokseksi siitä, että hänen *magnum opuksensa*, hänen kielenhuoltajan pitkän uransa loppunousu, näyttää joko tai -ajattelun sotaisat seuraukset.

TOINI RAHTU
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

ELORANTA, VILLE 2014: *125 myyttiä suomen kielestä*. Helsinki: HS-kirjat.

ERONEN, RIITTA 2014: Seikkailuja kielenhuollon historiaan. – *Kielikello* 3/2014 s. 30–31.

HAAKANA, MARKKU – MÄNTYNEN, ANNE 2002: Rakas ärsyttävä äidinkieli. Kielestä kysyminen ja tunteet radion kieliohjelmissa. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 287–311. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HIIDENMAA, PIRJO 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.

KARVONEN [HIIDENMAA], PIRJO 1993: Unelma paremmasta eilisestä. Harha menneisyyden puhtaasta kielestä. – *Viritittäjä* 97 s. 88–96.

KORHONEN, RIITTA – LAPPALAINEN HANNA 2013: Kieli muuttuu – rikkautta vai rappiota? – *Kielikello* 4/2013 s. 7–12.

KORHONEN, RIITTA – MAAMIES, SARI (toim.) 2015: *Kielitoimiston kielioppiopas*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma 2009. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

TIILILÄ, ULLA 2014: Verbaaliset sormenjäljet – kielen tutkimus huijausten ja rikosten tutkinnassa. – *Kielikello* 4/2014 s. 14–17.

Miksi kirjoja käännetään uudelleen? Uudelleenkääntäminen osana kirjallisuusinstituutiota

Kaisa Koskinen & Outi Paloposki: *Sata kirjaa, tuhat suomennosta. Kaunokirjallisuuden uudelleenkääntäminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1410. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2013. 290 s. ISBN 978-952-222-624-2.

Miksi joitakin kirjoja käännetään jopa useaan kertaan uudelleen, kun monia teoksia erityisesti englantilaisen kielen alueen ulkopuolelta jää kokonaan käännettämättä? Mitä on käännetty uudelleen ja miksi? Kuka on kääntänyt ja koska? Uu-

delleen kääntämistä selitetään usein käännöksen vanhenemisella. Kaisa Koskisen ja Outi Paloposken teos *Sata kirjaa, tuhat suomennosta: kaunokirjallisuuden uudelleenkäyttäminen* osoittaa kuitenkin, että uusien käännösten taustalla on monenlaisia tekijöitä. Seikkaperäinen tutkimus ulottuu ajallisesti 1800-luvun loppupuolelta 2000-luvulle.

Erilaisten ja eriaikaisten käännösten vertailu on suosittu aihe kääntämistä käsittelevissä opinnäytteissä ja tutkimuksissa. Esimerkiksi Pekka Kujamäki (1998) on tarkastellut väitöskirjassaan Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* saksannoksia, joita tutkimuksen aikana oli seitsemän tai peräti yhdeksän sen mukaan, mitä uudelleenkäännöksenä pidetään. Sittemmin määrä on karttunut vielä yhdellä saksannoksella. 2000-luvulla kiinnostus on käännöstieteessä suuntautunut käännösten vertailusta yhä enemmän uudelleenkäyttämiseen ilmiönä (esim. Deane-Cox 2014; Koskinen & Paloposki 2003, 2010; O'Driscoll 2011; Paloposki & Koskinen 2004). Kaisa Koskinen ja Outi Paloposki ovat olleet tässä tutkijoiden eturintamassa. Ainutlaatuista nyt ilmentyneessä tutkimuksessa on sen laajuus: aihetta tarkastellaan koko suomennetun kirjallisuuden (etupäässä proosakirjallisuuden) osalta, kun aiemmissä tutkimuksissa uudelleenkäntämistä on valottettu yksittäisten teosten tai tietyltä kieli-alueelta käännetyn kirjallisuuden osalta.

Koskinen ja Paloposki ovat käyttäneet tutkimuksessaan monenlaisia aineistoja, joista tärkeimpiä ovat kaksi systemaattista koottua aineistoa: poikittaisaineistona vuoden 2000 käännöskirjallisuuden uudelleenkäännökset ja pitkittäisaineistona kirja-alan ammattilaisten vuonna 1999 laatiman *Tuhat vuotta, sata kirjaa* -klassikkolistan teokset. Näiden aineistojen avulla he tekevät niin sanottua kääntämisen arkeologiaa: kaivautuvat historiaan, keräävät tietoa käännöksistä, kääntäjistä ja kustantajista,

tekevät peruskartoitusta siitä, mitä on uudelleensuomennettu, koska ja kuinka usein. Lisäksi he ovat tutkineet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran suomennostoiveita vuodelta 1870 ja kartoittaneet 1800-luvun lopulla muun muassa *Kirjallisuudessa Kuukauslehdessä* käytyä keskustelua klassikoista sekä 2000-luvun kirjallisuusarvosteluja. Tutkimuksessa on mukana myös lukuisia tapaustutkimuksia, joissa vertaillaan eriaikaisia käännöksiä. Lähemmin tarkastellaan muun muassa seuraavia suomennoksia: Gogolin *Kuolleet sielut*, Lagerlöfin *Gösta Berlingin taru*, Hugon *Kurjat* sekä Carrollin *Lii-san* (*Alice's Adventures in Wonderland*) ja Goldsmithin teoksen *Vicar of Wakefield* erinimisiä käännöksiä.

Tutkimuksen tavoitteena on vastata kysymykseen, mitä uudelleenkäyttäminen on. Näin ollen uudelleenkäntämistä ja -käännöksiä valotetaan monelta kanalta. Teos lähtee liikkeelle uudelleenkäännösten kartoituksesta ja käsittelee sitten uudelleenkäntämisestä esitettyjä näkemyksiä sekä aiempien että omien tapaustutkimusten avulla. Käännösten vertailu johdattaa tutkijat tarkastelemaan lähemmin uudelleenmuokkauksen eri muotoja, kuten korjattuja laitoksia. Oma lukunsa on omistettu klassikoitumiselle ja kaanonille. Lopuksi pohdiskellaan ajan ja asenteiden merkitystä uudelleenkäntämisessä.

Määrittelyn vaikeus ja uudelleen prosessoinnin monimuotoisuus

Kun aiemmin käännetty teos halutaan julkaista uudelleen, vaihtoehtoina ovat uusi painos, mahdollisesti korjattu tai tarkistettu laitos ja kokonaan uusi käännös. Koskisen ja Paloposken tutkimus osoittaa, että jako näihin luokkiin ei kuitenkaan ole yksinkertainen. Ensinnäkin käännöksen määrittely uudelleenkäännökseksi ei ole ongelmatonta. Jos esimerkiksi sama kääntäjä on kääntänyt tekstin kahteen

kertaan, kuinka erilaisia käännösten on oltava, jotta niitä voidaan pitää eri käännöksinä? Voidaanko uudelleenkäännöksestä puhua, jos myöhemmän käännöksen tekijä ei ole tiennyt varhaisemman version olemassaolosta? Esimerkiksi ennen Suomen liittymistä Bernin tekijänoikeussopimukseen (1928) yhdestä teoksesta saattoi ilmestyä samanakin vuonna useampia suomennoksia.

Toiseksi uudelleen muokkauksen prosessi on monimuotoinen ja raja korjatun tai tarkistetun ja uuden käännöksen välillä voi olla hyvinkin hämärä, kuten kirjoittajien tapausesimerkit osoittavat. Kun suomen kirjakieli vielä etsi muotoaan, käännöksissä oli esimerkiksi sellaisia ilmaisutapoja, joita myöhemmin kartettiin svetisismeinä, kuten inversiota. Myös oikeinkirjoituksessa oli horjuvuutta. Siten oli melko tavallista, että vanhempien suomennosten kieliasua korjailtiin myöhempiin painoksiin, myös ilman merkin-tää siitä, että tekstiin oli tehty korjauksia. Nykyäänkään ei uusiin painoksiin välttämättä merkitä, että tekstiä on korjailtu.

Joissakin tapauksissa tekstin korjausta on voinut tehdä kääntäjä, joka ensin on merkitty tarkistetun laitoksen tekijäksi mutta jonka nimiin suomennos on myöhemmissä laitoksissa laitettu kokonaan. Vain yksityiskohtainen tekstien vertailu, kuten Koskisen ja Paloposken tapaustutkimukset, voi paljastaa, onko teksti matkan varrella muuttunut ja millaisia muutokset ovat. Bibliografisista tiedoista, jotka voivat olla paitsi puutteellisia myös jopa virheellisiä, eivät suomennoksen muuttuminen ja sen laajuus useinkaan käy ilmi. Tutkimuksen tekijöillä onkin ollut valtava työ teosten kirjavien ”käännöslaahusten” selvittämisessä ja käännöskerrostumien ”arkeologisissa kaivauksissa”.

Uudelleenkäännöshypoteesi

Monia uudelleenkiääntämisen tutkimuksia on motivoinut oletus, että uusi käännös olisi lähempänä alkutekstiä kuin ensimmäinen käännös. Käännöstieteessä väite tunnetaan uudelleenkäännöshypoteesina. Ajatuksen perusta on jo saksalaisessa romantiikassa, mutta myöhemmin erityisesti ranskalaisen filosofin ja käännösten tutkijan Antoine Bermanin 1980- ja 1990-luvun kirjoituksissa (ks. esim. Berman 1990). Oletuksena on, että ensimmäinen käännös on kotouttava: se tuo tekstin lähelle kohdekulttuuria ja käännöksen lukijoita. Kun vieraasta kulttuurista peräisin oleva teos on näin ensin esitelty kohdekulttuurissa, se voidaan kääntää uudelleen tarkemmin lähtötekstin mukaisesti, jolloin se voi myös sisältää lukijoille vieraita elementtejä. Bermanin mukaan vain uusi käännös voi tämän vuoksi olla niin sanottu ”suuri” käännös.

Koskisen ja Paloposken tapaustutkimukset osoittavat kuitenkin hypoteesin ongelmallisuuden. Ensinnäkin käännösten tarkkuuden (tai uskollisuuden) määrittely on vaikeaa jo sen vuoksi, että tarkkuus jossain kohdassa voi johtaa epätarkkuuteen toisessa kohdassa: esimerkiksi teoksen hengen uskollinen välittäminen voi edellyttää muodollisesti vähemmän tarkkaa käännöstä. Toiseksi kotouttaminen ja vieraannuttaminen muodostavat jatkumon, jolla kääntäjä jatkuvasti liikkuu ratkaisuja tehdessään. Sen vuoksi voi olla vaikea luokitella kokonaisia käännöksiä kotouttaviksi tai vieraannuttaviksi. Käännösvertailussa tutkimuksen kohteena voivat olla hyvin monenlaiset kulttuuriset ja kielelliset piirteet. Kun eri tutkijoiden kohteet eroavat, tutkimusten välinen vertailu ja uudelleenkiäännöshypoteesin todentaminen on vaikeaa. Lisäksi Koskisen ja Paloposken tapaustutkimukset osoittavat, että kyse ei ole ajallisesti jatkumosta, jossa kotouttavasta käännöksestä siirryttäisiin vieraannuttaviin eikä myöskään arvoasteikolla parempiin käännöksiin. Tutkijoiden johtopäätös onkin, ettei uudelleenkiäännöshypoteesi riitä uudelleenkiääntämisen yleiseksi selitysmalliksi.

Uudelleenkäntämisen syyt

Uudelleenkäännöshypoteesi ei siis riitä selittämään sitä, miksi teoksia käännetään uudelleen. Syitä on monia: Itse käännökseen sekä käännöksen ja lähtötekstin suhteeseen liittyvien syiden lisäksi taustalla vaikuttavat markkinat ja kustantamiseen liittyvät seikat. Alkuperäisestä teoksesta on voinut ilmestyä uusi editio, joka halutaan suomentaa. Olemassa olevan käännöksen puutteet, kuten selvät virheet, sekä poistot ja lisäykset, ovat tavallisimpia syitä uuteen käännökseen. Esimerkiksi Günter Grassin teoksen *Hundejahre* ensimmäisessä käännöksessä vuodelta 1964 on yli 100 sivua vähemmän kuin myöhemmässä, vuonna 1985 ilmestyneessä käännöksessä. Ensikäännöksestä pois jätettyjen katkelmien laajuus vaihtelee virkkeestä seitsemään sivuun, ja niiden takana näyttäisi olevan hyvin erilaisia tekijöitä seksuaalisuuteen liittyvistä sisällöistä käntämisen ongelmiin saakka (ks. Tiittula 2013). Lagervallin *Macbeth*-versio *Ruunulinna* vuodelta 1834 puolestaan on esimerkki teoksesta, joka sisältää lukuisia suomentajan lisäyksiä; se on niin voimakkaasti kotoutettu kalevalaiseen maisemaan, että voidaan kysyä, onko se enää ollenkaan käännös vai pikemmin sovitus (ks. tarkemmin Paloposki & Oittinen 2000).

Useimmiten esitetty syy on kuitenkin käännöksen vanheneminen. Kun uusi käännös ilmestyy, se esitellään paitsi uutena, usein myös tuoreena ja dynaamisena. Samalla ensikäännöksen arvo putoo: siitä tulee ”vanha”. Tähän ”vanhenemisen diskurssiin” kuuluu ajatus siitä, että käännös vanhenee, kun taas alkuteksti pysyy ikinuorena. Vanhenemisella voidaan viitata siihen, että lähtöteoksen kulttuuri on tullut niin tutuksi, että sitä ei tarvitse enää selittää kohdekulttuurin lukijoille. Usein vanhenemisella tarkoitetaan myös käännöksen kielen vanhenemistä. Kielen vanhenemisestä löytyy esi-

merkkejä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun suomennoksista, jotka on laadittu aikana, jolloin suomen kirjakielen normit eivät vielä olleet vakiintuneet. Toisaalta näissä varhaisissa käännöksissä on myös teoksia, joiden kieli vaikuttaa yhä edelleen elävältä, vaikka niissä voi olla nykylukijan näkökulmasta vanhahavalta tuntuva sanastoa (ks. Nuolijärvi & Tiittula 2013). Sama vanheneminen koskee luonnollisesti myös tämän aikakauden alun perin suomeksi kirjoitettuja tekstejä. Onkin varsin outo ajatus, että aika kuluttaisi vain käännettyjen tekstien kielen lukijoille kelpaamattomaksi, kun taas alkutekstien kieli olisi ajatonta.

Käsitys käännösten vanhenemisestä on esimerkein helppo osoittaa vääräksi, mutta kiinnostavaa on, mistä tämä itseltään selvänä esitetty näkemys nousee ja mikä sitä pitää yllä. Koskisen ja Paloposken mukaan uudelleenkäännökset ja ajatus siitä, että jokainen sukupolvi tarvitsee oman tulkintansa klassikosta, vahvistavat osaltaan kirjallisuuden kaanonin. Kirjoittajat toteavat, että ajan kulumisen ja käännöksen vanheneminen eivät sinänsä kuitenkaan tuota tarvetta uuteen käännökseen. Samalla he nostavat esiin kiinnostavan ajatuksen: ajallisen etäisyyden kasvaminen antaa mahdollisuuden sekoittaa aikakausia, sillä vaikka käännöksen lähtökohta, alkuteos, sijoittuisi kauaksi menneisyyteen, käännöksen tulkinta ja kieli ovat kiinni käntämisen ajassa.

Jokainen käännös on tulkinta alkutekstistä ja jokainen tulkinta on omanlaisensa. Vanhenemisen diskurssin sijasta onkin kiinnostavampaa tarkastella erilaisia käännöksiä siitä näkökulmasta, miten kukin käntäjä on alkutekstiä tulkinnut ja miten tulkinnat eroavat. Eroihin voivat vaikuttaa myös käntämisen normit, jotka saattavat suosia eri aikoina erilaisia käännösstrategioita. Esimerkiksi nykyään ei ole hyväksyttävää jättää laajoja katkelmia käntämättä.

Kääntäjän ääni ja näkyvyys

Uudelleenkäännöksiä voi tarkastella myös kääntäjän näkyvyyden näkökulmasta. Koskinen ja Paloposki pohtivat sitä, miksi kääntäjä katoaa ja käänнос muuttuu kirjailijan ääneksi. Esimerkiksi Runebergin ja Topeliuksen suomenkielisistä teoksista puhutaan, ikään kuin he olisivat kirjoittaneet ne suomeksi. Useimmista *Maamme kirjan* painoksista ei edes löydy suomentajan nimeä.

Cecilia Alvstad (2014) on esittänyt, että kustantajan ja kääntäjän välillä olisi sanaton ”käännössopimus”, retorinen konstruktio, jonka kautta lukija ohjataan lukemaan käännostä ikään kuin se olisi originaali. Alvstad todistelee tätä sillä, miten kääntäjä näkyy (tai ei näy) kirjassa tekijänä: yleensä kääntäjä on mainittu vain pienellä tekstillä kirjan sisäpuolella. Niissä tapauksissa, joissa kääntäjän nimi on merkitty kanteen, kyse on erityisen ansioituneesta kääntäjistä ja uudelleenkäännostä. Tämä näyttää pätevän myös suomalaisen kirjankustannuskulttuuriin: esimerkiksi WSOY:n uuden Shakespearen suomentajan käännöksissä suomentajan nimi on poikkeuksellisesti kannessa.

Mielenkiintoista on tarkastella kääntäjän näkyvyyttä eri aikoina ja pohtia, onko se lisääntynyt. Siihen viittaisi Kustannusosakeyhtiö Tammen Keltaisen Kirjaston kirjojen lievetekstissä oleva kääntäjän esittely, joka tuo kääntäjän esiin yhtenä teoksen tekijänä. Kääntäjähän on se, joka käännostelle on antanut kielen. Kiinnostava esimerkki kääntäjän näkymisestä on Oili Suomen käännös *Grimmin sanat* (2015) Günter Grassin teoksesta *Grimms Wörter*. Suomentajan jälkisanoina hän toteaa, että ”on pannut osin omiaan”.

Lopuksi

Koskisen ja Paloposken teoksessa uudelleensuomentamista tarkastellaan osana kirjallisuusinstituutiota. Siten käsitellyksi

tulee monenlaisia asioita, niin kääntämiseen liittyviä käsitteitä, kuten kotouttaminen ja vieraannuttaminen, kuin laajempia teemoja, kuten käännostien merkitys suomalaisessa kirjallisessa kulttuurissa ja uudelleensuomentamisen yhteys kirjallisuuden kaanoniin ja klassikkouuteen. Teoksessa sukellaan pitkälle historiaan ja tarkastellaan muun muassa aikaa ja asenteita. Niin ikään pohditaan uudelleenkäännostien liittymistä kirjallisuuden arvostamiseen ja siihen, miten tähän vaikuttaa se, onko kirjoittajana mies vai nainen tai onko kyseessä lasten- tai nuorten- vai aikuisten kirjallisuus. Kun näkökulma on näin laaja, teos puhuttelee hyvin monia: kääntäjiä, kääntämisen, kirjallisuuden, kulttuurin, kielen tutkijoita sekä kirjallisuuden lukijoita.

Ote on pohdiskeleva. Teos ei esitele vain valmiita tutkimustuloksia, vaan myös kirjoittajien tutkimuspolut ovat näkyvillä: tutkimuksen varrella nousee esiin kysymyksiä, joita lähdetään selvittämään, ja silloin voi käydä myös niin, että valittu suunta ei johdakaan mihinkään. Kysymällä ja kyseenalaistamalla vanhoja itsestäänselvyksiä tutkijat herättävät myös lukijan pohtimaan asioita. Näin teos on paitsi tutkimuksena antoisa myös erinomainen näyte tutkimuksen tekemisen prosessista.

LIISA TIITTULA
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- ALVSTAD, CECILIA 2014: The translation pact. – *Language and Literature* 23 s. 270–284.
- BERMAN, ANTOINE 1990: La retraduction comme espace de la traduction. – *Palimpsestes* 4 s. 1–7.
- DEANE-COX, SHARON 2014: *Retranslation. translation, literature and reinterpretation*. London: Bloomsbury.

- KOSKINEN, KAISA – PALOPOSKI, OUTI 2003: Retranslations in the age of digital reproduction. – *Calemos de Tradução* 11 s. 19–38.
- 2010. Retranslation (s. v.) – Yves Gambier & Luc van Doorslaer (toim.), *Handbook of translation studies* 1 s. 294–298. Amsterdam: John Benjamins.
- KUJAMÄKI, PEKKA 1998: *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder*. Frankfurt: Lang.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – TIITTULA, LIISA 2013: Tarvitaanko uudelleen-käännöksiä? – *Kielikello* 4 s. 22–25. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2655>.
- O'DRISCOLL, KIERAN 2011: *Retranslation through the centuries. Jules Verne in English*. Frankfurt: Lang.
- PALOPOSKI, OUTI – KOSKINEN, KAISA 2004: Thousand and one translations. Retranslation hypothesis revisited. – Gyde Hansen, Kerstin Malmkjær & Daniel Gile (toim.), *Claims, changes and challenges in translation studies* s. 27–38. Amsterdam: John Benjamins.
- PALOPOSKI, OUTI – OITTINEN, RIITTA 2000: The domesticated foreign. – Andrew Chesterman, Natividad Callardo San Salvador & Yves Gambier (toim.), *Translation in context* s. 373–390. Amsterdam: John Benjamins.
- SUOMINEN, OILI 2015: Sanoista, saduista ja suomennoksesta. – Jälkisanat teoksessa Günter Grass, *Grimmin sanat* s. 323–332. Helsinki: Teos.
- TIITTULA, LIISA 2013: Finnische Neuübersetzungen deutschsprachiger Literatur. – *Trans-kom: Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation* 6 s. 140–170. http://www.trans-kom.eu/bdo6nro1/trans-kom_06_01_07_Tiittula_Neuuebersetzung.20130701.pdf.

Sukupuolittuneet kielet

Marlis Hellinger & Heiko Motschenbacher (toim.): *Gender across languages. Volume 4. Impact – Studies in Language and Society* 36. Amsterdam: John Benjamins 2015. 415 s. ISBN 978-90-272-1878-0.

Gender across languages (GAL) -sarjan neljäs osa on odotettu jatko-osa Marlis Hellingerin ja Hadumod Busmannin vuosina 2001–2003 toimittamille teoksille. Teossarjan tavoitteena on tarjota monipuolista aineistoa kielten sukupuoli-jäsenyyksen vertailuun. Kuten kolmeen ensimmäiseen osaan, tähänkin on kerätty sekä genuksettomia että genuskieliä eri kieliperheistä ja erilaisista kulttuuritaustoista. Aiemmissä osissa käsiteltyjen 30 kielen lisäksi mukana ovat nyt esperanto, ga, igbo, kroatia, kurdi, oneida, portu-

gali, slovenia, sveitsinsaksa,¹ thai, unkari ja viro.

Sarjan artikkelit ovat siinä mielessä yhdenmukaisia, että ne kaikki käsittelevät kysymyksiä, jotka sisältyvät toimittajien heille antamaan ohjeistukseen. Artikkeleissa toistuu siten samoja teemoja ja pääpiirteissään sama rakenne. Huomion kohteena ovat erityisesti henkilöviitteiset substantiivit ja pronominit. Ohjeistuksen kysymyksiä ovat muun muassa seuraavat: Miten kieliopillinen suku vaikuttaa rinnastukseen, pronominalisaatioon ja sananmuodostukseen ja varsinkin sukupuolten esittämiseen kielessä? Miten genuksettomassa kielessä voidaan

1. Saksansaksaa on käsitelty *Gender across languages* -sarjan kolmannessa osassa.